

ОРГАНІЧНЕ РОСЛИННИЦТВО ЯК АГРАРНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

О.В. ГАФУРОВА, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: gafurova.olen@gmail.com

Б.Д. ПСУТУРИ, аспірант кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: bekapsuturi@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено аналізу законодавства, а також правової доктрини у сфері виробництва органічної продукції рослинництва.

Автори зупиняються на аналізі положень Законів України від 3 вересня 2013 р. «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», та від 10 липня 2018 р. «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Вказують на їх позитивні і негативні характеристики та зазначають, що законодавство в сфері органічного виробництва сільськогосподарської продукції рослинництва знаходиться у процесі формування та потребує подальшого вдосконалення, у т.ч. і з урахуванням вимог законодавства ЄС.

Враховуючи те, що у науковій літературі органічне рослинництво розглядається як складова частина органічного виробництва, без розкриття його особливих ознак, окрема увага приділяється визначенню ознак першого виду діяльності. Аналіз українського законодавства дозволяє авторам дійти висновку, що до поняття органічного рослинництва включається не тільки рослинництво, як традиційна галузь сільськогосподарського виробництва, а й заготівля таких органічних об'єктів рослинного світу, як дикорослі рослини, водорості та гриби. Вказане свідчить про неможливість зведення вказаного виду діяльності виключно до органічного землеробства.

Ключові слова: органічне виробництво, органічне рослинництво, рослинництво, продовольча безпека, сільське господарство, сільськогосподарська продукція, якість харчування

Актуальність.

Виробництво органічної продукції рослинництва сприяє забезпеченню та-

ких цілей сталого розвитку, як подолання голоду і міцне здоров'я, що встановлені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. «Перетворення

нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» («Transforming our...»). Крім того, Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р., передбачається заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, *inter alia* шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах (ст. 404).

Органічне сільськогосподарське виробництво останнім часом в Україні набуває все більшого поширення, оскільки спрямоване на подолання проблеми голоду, гарантування продовольчої безпеки, поліпшення якості харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства та сільських територій (Гафурова & Марченко, 2019: 29–30). Сьогодні законодавець приділяє все більше уваги розвитку цього напрямку у сільському господарстві. Так, Концепцією Державної цільової програми розвитку промислового картоплярства на період до 2025 року, схваленою розпорядженням КМУ від 21 жовтня 2020 р. № 1345-р., передбачено збільшити частку підприємств, що займаються виробництвом картоплі, в т. ч. сімейних фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів і спеціалізованих підприємств, що займаються виробництвом органічної продукції, а також створити відповідні спеціалізовані кластери. Концепцією Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року, схваленою розпорядженням КМУ від 21 жовтня 2020 р. № 1333-р., встановлено

плани щодо збільшити частку органічного овочевового ринку до 10 відсотків загалу до 2025 р. Нарешті, Концепцією розвитку сільських територій, схваленою розпорядженням КМУ від 23 вересня 2015 р. № 995, передбачено збільшення частки органічних сертифікованих сільськогосподарських угідь до 7 відсотків, із них ріллі - до 5 відсотків. Враховуючи все вищезазначене, дослідження питання правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У статті використано праці ряду провідних українських вчених у галузі аграрного і екологічного права, зокрема: М.А. Дейнеги, В.М. Єрмоленка, П.Ф. Кулинич, С.І. Марченко, В.В. Носіка, Д.С. Піддубної, В.Ю. Уркевича, Р.А. Цирюлик та інших.

Мета цієї статті полягає у проведенні науково-теоретичного аналізу законодавства, а також правової доктрини у сфері правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва. Окрема увага приділяється визначенню ознак органічного рослинництва.

Результати.

Поняття органічного виробництва вперше з'явилося в проекті Закону «Про органічне виробництво», прийнятому на розгляд Верховної Ради України у 2007 р. Нажаль в ньому була відсутня інформація щодо виробництва органічної продукції рослинництва, але містилися положення про заборону застосування хімічних препаратів захисту рослин та добрив, використання іонізуючої радіації для обробки органічних харчових продуктів, кормів або сировини, яка ви-

користується в органічних харчових продуктах чи кормах (Пархоменко, 2011: 256–257). Цей проект Закону був ухвалений ВРУ 21 травня 2011 р., але не був підписаний. Його значний недолік полягав у відсутності чітких вимог до виробництва органічної продукції, а також у наявності загальної інформації за окремими галузями органічного виробництва.

3 вересня 2013 р. ВРУ був ухвалений Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який набрав чинності 10 січня 2014 р. В ньому містилася окрема стаття присвячена правилам виробництва органічної продукції рослинного походження (ст. 18). Але, слід зазначити, що в цьому нормативно-правовому акті відсутнє саме поняття «органічна продукція рослинного походження» («органічне рослинництво»). Крім того, у науковій літературі неодноразова зверталася увага на вади вказаного Закону. Так, деякі науковці зазначали, що не можливо повною мірою реалізувати його положення, адже необхідним є прийняття багатьох підзаконних нормативно-правових актів. Закон також містить багато посилань на чинні нормативно-правові акти, в які ще не внесено зміни в частині органічного сільськогосподарського виробництва (Мельник, 2014: 69–70). На думку М.А. Дейнеги, залишалася невирішеною низка питань, пов'язаних із належним забезпеченням необхідних умов для ведення органічного землеробства (Дейнега, 2017: 53).

10 липня 2018 р. ВРУ був прийнятий Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який наразі є основним нормативно-правовим актом що регулює правові питання органічного виробництва продукції рослинництва. Він розроблений з урахуванням вимог законодавства ЄС, а

саме Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007 про органічне виробництво та маркування органічної продукції, який скасовує Регламент (ЄЄС) № 2092/91 (Регламент Ради (ЄС) № 834/2007). Але, якщо порівняти положення вказаного закону і вищезгаданого Регламенту, які стосуються виробництва продукції органічного рослинництва, то необхідно констатувати про ряд розбіжностей між ними. Зокрема, це стосується переліку речовин, що дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва. За законодавством ЄС такий перелік є виключним (п. 1 ст. 16 Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007). Згідно ж із Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», він є відкритим (п. 1 ст. 23). Вказане створює ситуацію, коли сільськогосподарська продукція, вироблена із використанням «додаткових» речовин, за українським законодавством визнається органічною, але, при цьому, не відповідає стандартам ЄС. Крім того, слід звернути увагу і на відсутність в українському законодавстві спеціального механізму державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва. На думку С.І. Марченко, вказане зумовлює необхідність вдосконалення законодавства в досліджуваній сфері на засадах комплексності та системності (Марченко, 2020: 132). Слід згадати і про позитивні характеристики цього нормативно-правового акту. Насамперед, як зазначає В.В. Носік, його прийняття має стати одним з ключових чинників забезпечення права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні (Носік, 2017: 181). Дійсно, визначення органічного виробництва, наведене у ньому, є більш повним і ґрунтовним, а також відповідає вимогам законодавства ЄС. Також, в ньому достатньо чітко встановлені вимоги до органічного рос-

линництва. Таким чином, законодавство в сфері органічного виробництва сільськогосподарської продукції рослинництва знаходиться у процесі формування та потребує подальшого вдосконалення, у т.ч. і з урахуванням вимог законодавства ЄС в зазначеній сфері.

У науковій літературі органічне рослинництво розглядається як складова частина органічного виробництва, без розкриття його особливих ознак. Так, досліджуючи поняття та юридичні ознаки органічного виробництва сільськогосподарської продукції та сировини як складової сталого розвитку сільських територій, В.Ю. Уркевич аналізує наукові підходи до визначення органічного сільськогосподарства, формулює його ознаки, а також здійснює детальний аналіз законодавства у цій сфері. Втім, в його роботі не піднімаються питання, пов'язані із правовими аспектами здійснення органічного рослинництва (Уркевич, 2016: 55–70). На позитивні наслідки запровадження органічного виробництва, які пов'язані із відновленням родючого шару ґрунту, звертає увагу Д.С. Піддубна. Автор слушно зазначає, що органічне рослинництво повинне сприяти збереженню та покращенню родючості ґрунту, а також запобігати його ерозії; рослини мають отримувати поживні речовини переважно через екосистеми ґрунту, а не за допомогою розчинних добрив, що вносяться в ґрунт (Піддубна, 2015: 10).

Насамперед, проаналізуємо зміст поняття «органічне рослинництво». Згідно із Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», органічне рослинництво – це органічне виробництво, пов'язане з вирощуванням культурних рослин, а також заготівлею об'єктів рослинного світу із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та

маркування органічної продукції (ст. 1). Зазначене визначення є доволі поверхневим, оскільки в ньому не відображені специфічні ознаки процесу вирощування органічних рослин. Крім того, є не зовсім зрозумілим, що мається на увазі під поняттям «культурні рослини». Адже, у законодавстві застосовується термін «сільськогосподарські рослини» – зернові, кормові, олійні, ефіроолійні, технічні, прядивні, овочеві, лікарські, квіткові, плодові, ягідні рослини, виноград, картопля, які використовуються в сільськогосподарському виробництві (ст. 1 Закону України від 26 грудня 2002 р. «Про насіння і садивний матеріал»). Дійсно, як зазначається у науковій літературі, основу органічного рослинництва складає технологічний процес вирощування відповідних сільськогосподарських культур (Кулинич, 2020: 154). Більше того, на думку В. М. Єрмоленка, рослинництво – це галузь сільськогосподарського виробництва, яка ґрунтується на вирощуванні культурних сільськогосподарських рослин з метою одержання продуктів харчування і сировини для переробної промисловості. Рослинництво поділяється на підгалузі, основними з яких є: зернове господарство, цукробуряківництво, картоплярство, льонарство, овочівництво, плідівництво, кормовиробництво та ін. (Аграрне право, 2010: 311).

Що ж стосується об'єктів рослинного світу, то в Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» наводиться дефініція «заготівля органічних об'єктів рослинного світу». Під нею розуміється органічне виробництво, пов'язане із збиранням та частковою переробкою для комерційних цілей природних дикорослих судинних рослин (у т.ч. їхніх частин і продуктів життєдіяльності), водоростей та грибів на всіх стадіях розвитку

відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції (ст. 1). Вказане визначення є дещо вужчим від наведеного у Законі України від 9 квітня 1999 р. «Про рослинний світ». Згідно з останнім, об'єктами рослинного світу є дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання (ст. 3). Відповідно, з одного боку, органічне рослинництво охоплює не тільки галузь сільськогосподарського виробництва (традиційне рослинництво), а й частково лісове господарство. З іншого боку, законодавець виділяє поряд із органічним рослинництвом (у т. ч. насінництвом та розсадництвом), органічне грибівництво (у т. ч. вирощування органічних дріжджів); виробництво органічних морських водоростей; заготівлю органічних об'єктів рослинного світу (ст. 13 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»). Таким чином, можна говорити про наявність певних законодавчих суперечностей щодо визначення змісту такої правової категорії як «органічне рослинництво».

Висновки і перспективи.

Отже, аналіз українського законодавства дозволяє дійти висновку, що до поняття органічного рослинництва включається не тільки рослинництво, як традиційна галузь сільськогосподарського виробництва, а й заготівля таких органічних об'єктів рослинного світу, як дикорослі рослини, водорості та гриби. Вказане свідчить про неможливість зведення вказаного виду діяльності виключно до органічного землеробства

– сільськогосподарської діяльності, яка являє собою систему обробітку сертифікованих сільськогосподарських угідь, що використовуються для виробництва органічної продукції рослинного походження (Цирюлик, 2019: 87).

Список використаних джерел

1. Аграрне право України: Підручник / За заг. ред. В.М. Єрмоленка. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 608 с.
2. Гафурова О.В., Марченко С.І. Правове регулювання державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва за законодавством України та ЄС. Право. Людина. Довкілля. 2019. С. 29–35.
3. Дейнега М.А. Органічне землеробство – умова сталого природокористування: правове забезпечення. Правові засади ведення органічного землеробства: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (29–30.09.2017 р.) / за ред. Шульги М.В. Харків: «Доміно», 2017. С. 51–55.
4. Кулинич П.Ф., Кулинич О.П. Підстави та умови ведення органічного сільськогосподарського виробництва у сфері рослинництва: проблеми законодавчого забезпечення. Органічне сільськогосподарське виробництво в Україні: правові засади ведення: монографія / За заг. ред. М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 143–157.
5. Марченко С.І. Правові проблеми державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва. Органічне сільськогосподарське виробництво в Україні / За заг. ред. М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 123–132.
6. Мельник В.О. Генеза правового регулювання міжнародних відносин у сфері органічного виробництва. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2014. Вип. 197(3). С. 66–72.
7. Носік В.В. Право на органічне землеробство у контексті здійснення на безпечне

- життя і здоров'я довкілля в Україні. Правові засади ведення органічного землеробства: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (29–30.09.2017 р.) / за ред. Шульги М.В. Харків: «Доміно», 2017. С. 177–181.
8. Пархоменко М.М. Правове регулювання органічного виробництва в Україні. Форум права. 2011 р. № 4. С. 546–552.
 9. Піддубна Д.С. Правовий захист органічної продукції від генетично модифікованих організмів в Україні: автореф. дис..... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 10. Регламент Ради (ЄС) № 834/2007 від 28.06.2007 р. про органічне виробництво та маркування органічної продукції, який скасовує Регламент (ЄЕС) № 2092/91. URL: [http://organicstandard.com.ua/files/standards/ ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf](http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf) (дата звернення: 16.03.2021 р.).
 11. Уркевич В. Ю. Поняття та юридичні ознаки органічного виробництва сільськогосподарської продукції та сировини як складової сталого розвитку сільських територій. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні: монографія / за ред.: А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Харків: Право, 2016. С. 55–70.
 12. Цирюлик Р.А. Правове регулювання використання земельних ділянок для органічного виробництва: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 202 с.
 13. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 16.03.2021 р.).
 3. Deineha, M.A. (2017). Orhanichne zemlerobstvo – umova staloho prurodokorustuvannya: pravove zabezpechennya [Organic farming – a condition for sustainable use of nature: legal support]. Pravovi zasady vedennya orhanichnoho zemlerobstva: zbirnyk materialiv mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (29–30.09.2017). za red. Shulhy, M.V. Kharkiv: «Domino», 51–55 (in Ukrainian).
 4. Kulynych, P.F. & Kulynych, O.P. (2020). Pidstavy ta umovy vedennya orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva u sferi roslynnytstva: problemy zakonodavchoho zabezpechennya [Grounds and conditions of organic agricultural production in the field of crop production: problems of legislative support]. Orhanichne silskohospodarske vyrobnytstvo v Ukraini: pravovi zasady vedennya: monohrafiya. Za zah. red. M.V., Shulhy. Kharkiv: Yurayt, 143–157 (in Ukrainian).
 5. Marchenko, S.I. (2020). Pravovi problemy derzhavnoyi pidtrymky orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva [Legal problems of state support of organic agricultural production]. Orhanichne silskohospodarske vyrobnytstvo v Ukraini. Za zah. red. M.V., Shulhy. Kharkiv: Yurayt, 123–132 (in Ukrainian).
 6. Melnyk, V. O. (2014). Geneza pravovoho rehukuyuvannya mizhnarodnykh vidnosyn u sferi orhanichnoho vyrobnytstva [Genesis of legal regulation of international relations in the field of organic production]. Naukovyy visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Seriya: Pravo, 197(3): 66–72 (in Ukrainian).
 7. Nosik, V.V. (2017). Pravo na orhanichne zemlerobstvo u konteksti zdiysnennya na bezpechne zhyttya i zdorovya dovkillya v Ukraini [The right to organic farming in the context of the implementation of a safe life and health of the environment in Ukraine].

References

1. Agrarne pravo [Agrarian law of Ukraine] (2010). Za zah. red. V.M., Yermolenka. Kyiv: Yurinkom Inter, 608 (in Ukrainian).
2. Hafurova, O.V. & Marchenko, S.I. (2019). Pravove rehulyuvannya derzhavnoyi pidtrymky orhanichnoho silskohospodarskoho

- Pravovi zasady vedennya orhanichnoho zemlerobstva: zbirnyk materialiv mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (29–30.09.2017). Za red. Shulhy, M.V. Kharkiv: «Domino», 177–181 (in Ukrainian).
8. Parkhomenko, M.M. (2011). Pravove rehulyuvannya orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini [Legal regulation of organic production in Ukraine]. *Forum prava*, 4: 546–552 (in Ukrainian).
 9. Piddubna, D.S. (2015). Pravovyy zakhyst orhanichnoyi produktsiyi vid henetychno modyfikovanykh orhanizmiv v Ukraini [Legal protection of organic products from genetically modified organisms in Ukraine]. Kyiv, 20 (in Ukrainian).
 10. Rehlament Rady (YeS) № 834/2007 vid 28.06.2007 pro orhanichne vyrobnytstvo ta markuvannya orhanichnoyi produktsiyi, yakyy skasovuye Rehlament (YeES) № 2092/91 [Council Regulation (EC) № 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labeling of organic products repealing Regulation (EEC) № 2092/91]. Available at: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf (in Ukrainian).
 11. Urkevych, V.Yu. (2016). Ponyattya ta yurydychni oznaky orhanichnoho vyrobnytstva silskohospodarskoyi produktsiyi ta syrovyny yak skladovoyi staloho rozvytku silskykh terytoriy [The concept and legal features of organic production of agricultural products and raw materials as a component of sustainable development of rural areas]. *Problemy pravovoho zabezpechennya staloho pozvytku silskykh terytoriy v Ukraini: monohrafiya*. Za red.: A.P., Hetmana, M.V., Shulhy. Kharkiv: Pravo, 55–70 (in Ukrainian).
 12. Tsyryulyk, R.A. (2019). Pravove rehulyuvannya vykorystannya zemelnykh dilyanok dlya orhanichnoho vyrobnytstva [Legal regulation of land use for organic production]. Kharkiv, 202 (in Ukrainian).
 13. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development <https://sdgs.un.org/2030agenda> (in English).

O.V. Hafurova & B.D. Psuturi (2021). ORGANIC CROPS AS AN AGRARIAN LEGAL CATEGORY. *Law. Human. Environment*, 12(1): 28-34. <https://doi.org/10.31548/law2021.01.004>.

Summary. The article is devoted to the analysis of legislation, also legal doctrine in the sphere of the organic crop production.

The authors dwell on the analysis of the provisions of Ukrainian Laws of September 3, 2013 «On production and circulation of organic agricultural products and raw materials» and July 10, 2018 «On basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products». They indicate positive and negative characteristics of these Laws and note that the legislation in the sphere of organic production of agricultural crop products is in the process of formation and needs further improvement, including the requirements of EU legislation.

Given the fact that in the scientific literature organic crop production is considered as an integral part of organic production, without disclosing its special features, special attention is paid to the definition of the features of the first type of activity. An analysis of Ukrainian legislation allows the authors to conclude that the concept of organic crop production includes not only crop production as a traditional branch of agricultural production, but also the procurement of such organic objects of the plant world as wild plants, algae and mushrooms. This indicates about impossibility of reducing this activity exclusively to organic farming.

Keywords: organic production, organic crop production, plant growing, food security, agriculture, agricultural products, food quality